

Kriticky ohrožené druhy v květeně Orlických hor

Josef Kučera

Správa CHKO Orlické hory, Panská 79, 516 01 Rychnov nad Kněžnou

Území Orlických hor je již floristicky celkem dobře prozkoumáno. PROCHÁZKA (1977) se domnívá, že první údaje z území Orlických hor publikoval WIMMER et GRABOVSKI (1827-1829) z Vrchmezí, a to ve slezské flóře „Flora Silesiae“. Z první poloviny 19. století je známo jen několik sběrů od Titzové a Borgese. Soustavný průzkum Orlických hor začal až ve druhé polovině 19. století, kdy zavítal do hor Ladislav Čelakovský. Po něm následovali: Freyn, Hochbach, Hansgirg, Brorsen a Košťál. V první polovině 20. století zde působili ponejvíce Josef Rohlena, Alois Souček a František Hrobař. Dále pak i Karel Krčan, Václav Vodák, Miroslav Pulchart a Rudolf Mikyška. Nesmíme zapomenout ani na Karla Kopeckého a Zdeňka Kropáče. Po druhé světové válce, především až v 60. letech zde působili členové Východočeské pobočky Československé botanické společnosti při ČSAV v Pardubicích (B. Cibulková, E. Hadač, V. Horák, F. Procházka, J. Tušla, V. Vágenknecht a další). V poslední době pak Vladimír a Helena Faltysovi, František Krahulec a také členové Botanické sekce soukr. ekofirmy Natura v Dobřem.

Za tuto dobu zde bylo nalezeno, odhadují, asi 1200 druhů vyšších rostlin. Některé druhy vymizely (*Salix myrtilloides*, *Epipogium aphyllum*, *Traunsteinera globosa*, *Dactylorhiza traunsteineri*), jiné byly nově nalezeny (*Spergula morisonii*, *Polystichum lonchitis*, *Carex pairaei*, *Rubus dollnensis*, *R. pedemontanus*, *R. plicatus* aj.).

V tomto příspěvku se chci zabývat těmi druhy rostlin, které jsou ve vyhlášce č. 395/92 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona ČNR č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny, uvedeny jako rostliny kriticky ohrožené.

***Botrychium matricariifolium* A. Braun - vratička heřmánkolistá**

SLAVÍK (1986) ji uvádí z Orlických hor bez uvedení lokality ze čtverce 5764 a 5664 středoevropského síťového mapování. PROCHÁZKA (1977) se o ní zmiňuje: „...má jedinou lokalitu v celém regionu na protějším polském svahu údolí na pastvině mezi osadami Piaskowicemi a Mostowicemi, v nadmořské výšce 670 m.“ Z Orlických hor ji neuvádí KUBÁT (1977) ani CHRTKOVÁ (1988). Pravděpodobně se jedná o sporný výskyt v Orlických horách.

***Dactylorhiza traunsteineri* (Sauter ex Reichenb.) Soó - prstnatec Traunsteinerův**

Tuto velmi vzácnou orchidej objevil na louce na JV svahu Šerlichu Mir. Pulchart (PROCHÁZKA 1964). Od té doby nebyla zde i jinde nalezena. PROCHÁZKA (1977) se ale domnívá, že je udáván z Orlických hor omylem.

***Diphysastrum tristachyum* (Pursh) Holub - plavuník trojklasý**

V minulosti byl tento druh znám z Orlických hor ze 3 lokalit. V roce 1955 ho našel Šachl v údolí k Zakletému (ŠACHL 1966). KUBÁT (1974) uvádí další dvě lokality z Orlických hor, a to pod Arnoštou na okraji lesa z roku 1947 a opět Šachlovu lokalitu tentokrát z roku 1950 „Řičky: pod Zakletým, velmi zřídka“. V současné době se dle předběžného sdělení dr. Holuba vyskytuje pravděpodobně pouze na jediné lokalitě, kterou jsem našel v roce 1993 nad Sedloňovem u křižovatky lesních silnic na Sedloňovský vrch a do Ruského údolí. Výskyt na této lokalitě zasluhuje podrobnější studium, neboť je možné, že se zde vyskytují hned tři druhy pohromadě.

***Epipogium aphyllum* (F.W.Schmidt) Sw - sklenobýl bezlistý**

Tato velmi vzácná orchidej byla poprvé nalezena PROCHÁZKOU (1964) na prameništi v lese ve státní přírodní rezervaci (nyní v národní přírodní rezervaci) Bukačka v roce 1964. Je o ní známo, že může i desítky let přetrvávat v podzemním vegetačním stadiu a pak vykvést. Od té doby ale nebyla zatím znovu nalezena.

***Gentianella bohemica* Skalický - hořeček český**

Tento druh má v Orlických horách dvě naleziště nedaleko od sebe, a to v Olešnici v Orl. horách v prostoru Čihalky. Jedno naleziště je u cesty k turistickému hraničnímu přechodu a druhé na louce při státní hranici s Polskem, která byla v roce 1994 Správou CHKO Orlické hory vyhlášena jako PR Hořečky. Další blízká lokalita se nachází u Sněžného v místě zvaném Bábina hrobka. Na této lokalitě nebyl hořeček v posledních letech pozorován.

***Goodyera repens* (L.) R. Br. - smrkovník plazivý**

Tento druh patří také do čeledi Orchidaceae byl v minulosti nalezen pouze v Trčkově. ČELAKOVSKÝ (1883) ho uvádí jako hojný na pastvinách u Trčkova, (KOŠTÁL in PROCHÁZKA 1964): les na úpatí u Trčkova. V červnu 1964 našel Procházka společně se Sklenářem a Kotkem tento druh na loukách a v křovinách S Bedřichovky (PROCHÁZKA 1967). Na loukách SZ od Bedřichovky ho uvádí PROCHÁZKA (1964). Může se tedy jednat o jednu široce vymezenou lokalitu. V poslední době zde nebyl tento druh znovu nalezen.

***Listera cordata* (L.) R. Br. - bradáček srdčitý**

Další druh z čeledi Orchidaceae, který byl v Orlických horách nalezen na několika lokalitách. V poslední době nebyl jeho výskyt potvrzen. Poprvé ho našel ČELAKOVSKÝ (1883) ve smrkovém lese u Trčkova. Dále pak PROCHÁZKA (1964) v porostu *Sphagnum* sp. ve smrčině na okraji vrchoviště na Malé Deštné, směrem k Velké Deštné a na malé rašelince v *Piceetu* při cestě na

SV svahu hory Maruša. Na vrcholu Velké Deštné, v nadmořské výšce asi 1100 m ji našel Košťál (PROCHÁZKA 1964). V červnu 1965 ji našli Procházka a Sklenář v Trčkově, na SZ svahu hory Orel (nyní Koruna) JZ osady (PROCHÁZKA 1967). V roce 1969 našel Procházka společně s Košťálem a Drašnarem tento druh i na vrchovišti zcela zarostlém kulturní smrččinou SZ Kunštátské kaple (PROCHÁZKA 1972, PROCHÁZKA 1975).

***Montia fontana* L. - zdrojovka prameništní**

V současné době se jedná o nejrozšířenější kriticky ohrožený druh v Orlických horách. Vyskytuje se na 9 lokalitách. První mi známá lokalita se nachází u Souvlastní, na prameništi na levé straně řeky Zdobnice. Našel jsem ji zde v roce 1981. Z roku 1985 pochází nález D. Turoňové z Trčkova, kde roste na prameništi pod stavením p. Mertlíka. Další nález pochází z roku 1991, kdy jsem ji našel společně s V. Faltyssem v PR Kačerov. V údolí Říčky jsem tuto rostlinu našel na třech lokalitách v roce 1992 a 1994 (KUČERA 1995). Dvě lokality jsem našel v roce 1996. Jedna se nalézá na prameništi na lesní louce asi 1,2 km SV Anenského vrchu a druhá v horní části obce Neratov na prameništi poblíž chalupy eč. 0101. Poslední lokalitu jsem našel začátkem června 1997 v osadě Vrchní Orlice, na prameništi poblíž bývalé chalupy ve střední části údolí. Tato rostlina byla v minulosti přehlížena a je pravděpodobné, že bude nalezena ještě na dalších příhodných lokalitách.

***Polystichum lonchitis* (L.) Roth - kapradina hrálovitá**

Jedná se o nově objevený druh v Orlických horách. V současné době zde roste na dvou lokalitách, ale pouze po jednom trsu vždy na zdivu zbořeníště chalupy. Není to jeho přirozené stanoviště. První lokalitu jsem našel v roce 1993 v horní části obce Neratov (KUČERA 1994) a druhou začátkem května 1997 v Anenské huti pod Luisiným Údolím směrem ke Zdobnici. Nejblíže byl tento druh nalezen v okolí Pekla u Nového Města n. Metují (KOPECKÝ 1957, ŠOURKOVÁ 1988) a v údolí Metuje pod Leštinami (RACH L. in DOSTÁL J. 1952, ŠOURKOVÁ 1988).

***Salix myrtilloides* L. - vrba borůvkovitá**

Jedná se o jeden z nejvzácnějších druhů v ČR, kde roste v současnosti snad jen na dvou lokalitách. V Orlických horách byla nalezena poprvé Čelakovským v roce 1878 (CHMELAR 1966) na rašeliništi v Trčkově. ČELAKOVSKÝ (1897) ve své Analitické květeně píše: „Lesní bažiny Orlického pohoří u Trčkova...“. Zmiňuje se o ní i VODÁK (1926) v práci Botanický popis okresu novoměstského, kde píše: „Bažiny a rašelinné příkopy. Trčkov“. Zda ji tady Vodák osobně viděl se z jeho práce nedozvíme. Byla zde hledána i v pozdějších letech (Chmelař, Procházka, Martínková, Kučera), ale nalezena nebyla. Nebyl zde nalezen ani kříženec *Salix x onusta* Bess. (*S. aurita* L. x *S. myrtilloides* L.), který odtud Čelakovský také udává. Nejblíže se vyskytuje v Polsku v rezervaci Wielkie Torfowisko Batorowskie mezi obcemi Karów a Batorów (JASNOWSKI et PALCZYNSKI 1978).

***Sedum villosum* L. - rozchodník pýřitý**

Byl nalezen na několika lokalitách. Poprvé ho nalezl ČELAKOVSKÝ (1883) v rezervaci Bukačka. Uvádí ho odtud i ROHLENA (1923). BELICOVÁ (1982) ho tam při inventarizačním průzkumu v letech 1974-1976 a 1980-1981 nenašla. VODÁK (1926) uvádí lokality: „Polomy, Vrchmezí, Vogelwiese“. PROCHÁZKA (1967) ho nalezl v červnu 1964 v louce na svahu nad pravým břehem Bělé asi 500 m JVV hotelu Šerlišský mlýn. Jedná se o louku u chaty Kačenka, která je v současné době zničena stavbou lyžařského vleku. Další lokalitu uvádí také PROCHÁZKA (1977), a to na loukách u Šedivin na JZsvahu Špičáku. MARTÍNKOVÁ (1989) ve své práci cituje HADAČE (1980), který tento druh uvádí také z kvadrantů 5764b, 5764d, 5765a a 5765c středoevropského síťového mapování bez bližšího uvedení lokality. Domnívám se, že se jedná pouze o jednu lokalitu, která leží v místě, kde se tyto čtyři kvadranty stýkají, a to u obce Černá Voda v údolí Divoké Orlice. GRULICH (1992) uvádí lokality z Orlického podhůří (Nový Hrádek, Polom a Sedloňov) s poznámkou, že zde druh již vyhynul, stejně jako v Orlických horách. V poslední době nebyl na žádné uvedené lokalitě ani jinde nalezen.

V současné době se z 11 druhů zjištěných v průběhu botanického výzkumu Orlických hor zde vyskytují pouze 4 druhy. Je možné, že budou některé znovu nalezeny, jako např. *Listera cordata*, případně budou nalezeny nové druhy pro Orlické hory.

Literatura

- BELICOVÁ J. (1982): Botanická inventarizace státních přírodních rezervací Bukačka, Častovec, Černá stráň a Sítovka v severovýchodních Čechách. - Pr. Mus. Hradec Králové, S.A., Hradec Králové, 17:53-88.
- ČELAKOVSKÝ (1883): Prodrumus květeny české IV (Dodatky). - Praha.
- ČELAKOVSKÝ L. (1897): Analitická květena Čech, Moravy a Rak. Slezska. - Praha.
- DOSTÁL J. (1952): Výsledky floristického výzkumu ČSR za léta 1940-1950 a doplňky ke Květeně ČSR. - Čs. Bot. Listy, Praha, 4:21-26.
- GRULICH V. (1992): *Crassulaceae* DC. - tlusticovité. - In: HEJNÝ S. et SLAVÍK B. (ed.): Květena ČR, Praha, 3:376-401.
- HADAČ E. (1980): Materiály ke květeně východních Čech. - ms [depon in: KSSPPOP, Pardubice]
- CHMELÁŘ J. (1966): Vrba borůvkovitá, *Salix myrtilloides* L. v ČSSR. - Zpr. Čs. Bot. Společ., Praha, 1/3-4:142-145.
- CHRTKOVÁ A. (1988): *Ophioglossaceae* Agardh - hadilkovité. - In: Hejný S. et Slavík B. (ed.): Květena ČSR, Praha, 1:223-228.
- JASNOWSKI M. et PALCZYNSKI A. (1978): Nasza przyroda. - Wydawnictwo LOP, Warszawa.
- KOPECKÝ K. (1957): Několik nových lokalit vzácných kapradin u Nového Města n. Met. - Preslia, Praha, 29:204-205.

- KUBÁT K. (1974): *Diphysium issleri* (Rouy) Holub a *D. tristachyum* (Pursh) Rothm. v Čechách a na Moravě. - Preslia, Praha, 46:310-318.
- KUBÁT K. (1977): *Botrychium matricariifolium* in der ČSR. - Preslia, Praha, 49:329-335.
- KUČERA J. (1994): Nové druhy rostlin v okrese Rychnov nad Kněžnou. - Orchis, Dobré, 13/2:1-2.
- KUČERA J. (1995): Současný výskyt zdrojovek (*Montia* L.) v Orlických horách. - Orchis, Dobré, 14/1:9-12.
- MARTÍNKOVÁ I. (1989): Historický výskyt rostlin „Červené knihy ČSR“ v CHKO Orlické hory v porovnání se současností. - ms, záv. práce pomat. stud. [depon in: Správa CHKO Orlické hory, Rychnov n. Kn.]
- PROCHÁZKA F. (1964): Rozšíření vstavačovitých rostlin v Orlických horách. - Pr. Mus. Hradec Králové, S.A., Hradec Králové, 6:97-107.
- PROCHÁZKA F. et al. (1967): Floristický materiál ke květeně severozápadní části Orlických hor a těsně přilehlého území podorličí. - Pr. Mus. Hradec Králové, S.A., Hradec Králové, 8:27-56.
- PROCHÁZKA F. (1972): Květena rašelinišť v hřebenové části Orlických hor. - Ochr. Přír., Praha, 27/8:190-192.
- PROCHÁZKA F. (1975): Poznámky k rozšíření a taxonomii československých druhů a hybridů čeledi Orchidaceae. - Pr. a Stud. - Přír., Pardubice, 6-7:63-95.
- PROCHÁZKA F. (1977): Květena. - In: Roček Z. (red.): Příroda Orlických hor a Podorlicka, p. 337-402, SZN, Praha.
- ROHLENA J. (1926): Příspěvky k floristickému výzkumu Čech III. - Čas. Nár. Mus., Praha, p. 88-95, 127-134.
- SLAVÍK B. (1986): Fytokartografické syntézy ČSR 1. - BÚ ČSAV, Průhonice.
- ŠACHL J. (1966): Floristické poznámky z Hradecka II. - Zpr. Čs. Bot. Společ., Praha, 1:158-160.
- ŠOURKOVÁ M. (1988): *Polystichum* Roth - kapradina. - In: HEJNÝ S. et SLAVÍK B. (ed): Květena ČSR, Praha, 1:272-276.
- VODÁK V. (1926): Botanický popis okresu novoměstského. - ms (xerox) [depon in: Botanická sekce soukr. ekofirmy Natura, Dobré]
- WIMMER F. et GRABOWSKI H. (1827-1829): Flora Silesiae. - Vratislaviae.